

Dossier
Informe
CoNCA
2015

ESTAT DE LA CULTURA I DE LES ARTS

03_2015

*Repensant les
polítiques culturals.
Reptes i reflexions*

ESTAT DE LA CULTURA I DE LES ARTS 03_2015

Repensant les polítiques culturals. Reptes i reflexions

El Consell Nacional de la Cultura i de les Arts (CoNCA) ha manifestat públicament i de forma reiterada la inquietud davant l'estat actual del sistema cultural a casa nostra i, amb l'objectiu d'aconseguir un canvi substancial d'aquesta situació, insisteix en la necessitat que es reconegui el paper que la cultura té com a pilar de la nostra història, la nostra identitat col·lectiva i com a component decisiu per a una política transversal que impacta de forma determinant en àmbits com l'educació, l'emprenedoria, la creativitat, la innovació, la cohesió social, la integració d'altres cultures, la indústria, l'economia i la internacionalització. En definitiva, **es reclama el paper central que té la cultura en les polítiques públiques del país com un element clau de desenvolupament, cohesió i progrés**. Tanmateix, en aquests darrers anys s'ha reduït el pes institucional de la cultura i s'han negligit aspectes importants necessaris per mantenir un sector cultural fort.

Posicionaments clau de l'Informe Anual CoNCA 2015:

1. **Quin model de cultura volem?** En tots els anys que portem de democràcia no s'ha aconseguit definir el model d'accés i participació en la cultura.
2. **Binomi cultura-educació.** Cal dotar l'educació de la irrenunciable dimensió cultural. No es disposa d'un pla prou ambiciós de país per a l'educació cultural, la qual cosa provoca que aquesta responsabilitat depengui molt encara de les iniciatives de la societat civil i del teixit associatiu.
3. **Esperit crític.** Una ciutadania completa només es pot concebre quan el coneixement, la sensibilitat i l'esperit crític conflueixen com una condició intrínseca al fet de ser ciutadà.
4. **Repte digital.** El "territori virtual" s'ha de pensar des de la mirada de l'accés universal a la cultura, de la connexió i la presència en l'esfera internacional de noves modalitats d'economia i de creació.
5. **Coordinació institucional.** En aquests moments de canvi, és important aconseguir una prioritació i major coordinació entre els diferents àmbits institucionals i agents que actuen en el sistema cultural amb l'objectiu de consolidar i fer més eficient el sistema cultural.
6. **Ordenació del sistema cultural.** És necessari definir el paper de cada institució en el mapa cultural global; dissenyar una estratègia i un recorregut en el lideratge i la influència internacional; crear connexions, interrelacions, programes compartits, possibilitats que esdevinguin veritables multiplicadors i palanques per fer escalable el projecte cultural global.
7. **Connexió cultura-ciència.** La bona base de creadors i artistes que ja té Catalunya hauria de poder treballar conjuntament amb iniciatives de recerca científica que posin en valor i projectin la potencialitat artística del país, que és molta i de qualitat.

Drets culturals: què són, com s'han desenvolupat a Catalunya i quin tipus de polítiques demanen?

A partir del text de Nicolás Barbieri

Què són i com es concreten els drets culturals? Quina presència han tingut en les polítiques culturals a Catalunya? Com podem desenvolupar una mirada crítica i alhora útil per a l'acció a l'entorn d'aquest tema? Aquest text aprofundeix en aquestes preguntes amb la voluntat de fer una aportació rellevant a una qüestió tan complexa com central en les polítiques culturals i obrir-ne el debat.

Renovar la legitimitat de les polítiques públiques.

En un context en què es fa necessari reconstruir la legitimitat pública de les polítiques culturals, les respostes aportades per poders públics i el sector cultural continuen centrades, pensades i implementades més com a polítiques de "la cultura" i menys com a polítiques d'"allò que és cultural". Entendre la cultura com "allò cultural" és el que ha de permetre que la societat sigui protagonista de les pràctiques socials.

Per avançar en la construcció de noves legitimitats per a les polítiques culturals s'ha de connectar amb la mirada política de la cultura per construir polítiques sobre la base del lligam entre el que és cultural i valors com l'equitat o la justícia. S'ha d'apostar per fer dels drets culturals un relat més autoconscient, legítim i traduïble en polítiques factibles.

Desenvolupar polítiques culturals basades en una concepció integral dels drets culturals.

Més enllà del dret a accedir a béns i serveis culturals, caldria tenir molt especialment en compte el dret a accedir a comunitats, a poder formar-ne part i també a poder-ne sortir quan ho considerem oportú.

Més enllà del dret a la participació en activitats culturals, caldria desenvolupar mesures específiques per assegurar el dret a participar en la construcció de les regles i les normes que fan sostenibles els béns comuns culturals.

Potencialitat del relat dels drets culturals.

Aquesta dependrà de la capacitat per definir de què estem parlant quan parlem de drets culturals i, al mateix temps, per desenvolupar indicadors d'avaluació i mecanismes de control capaços de fer efectiu l'exercici d'aquests drets. Aquest escenari suposa un repte per al tipus d'intermediació que tradicionalment han assumit les administracions públiques, però també per a l'acció de moltes organitzacions i col·lectius.

El paper dels equipaments públics en la governança cultural. Quan la realitat supera la planificació. Reflexions per als nous temps.

A partir del text de Jordi Pardo

Els equipaments públics tenen un paper clau en la governança cultural del país. Molt més que prestadors de serveis, són també centres d'una xarxa d'infraestructures que connecta equips professionals de gestió, artistes, creadors, recercadors, produccions i serveis. Els equipaments culturals configuren una infraestructura cultural bàsica per a la gestió de serveis i la producció i comunicació cultural, i per a l'accés de tots els ciutadans a la cultura.

Transformacions que afecten els equipaments culturals.

Les profundes transformacions econòmiques, socials i culturals afecten els patrons tradicionals de desenvolupament de les polítiques en matèria de cultura i modifiquen el funcionament de les relacions que tenen a veure tant amb l'accés dels ciutadans a la cultura com a bé comú, com amb la lògica del mercat cultural i l'operativa dels sectors culturals.

Reformulació marc normatiu.

Els equipaments arrossegueu problemes i disfuncions importants en el disseny de la seva gestió i governança que dificulten la construcció d'un projecte cultural de país que encara està utilitzant els models que es plantejaven en els anys vuitanta o noranta basats com a servei públic directe prestat per l'Administració. El disseny actual de la gestió d'aquestes infraestructures i la seva governança tenen limitacions importants per encarar els reptes derivats dels canvis socials, econòmics i culturals, i l'acompliment de les missions institucionals. És necessari una nova formulació del marc normatiu i organitzatiu dels equipaments culturals.

Vectors fonamentals per adequar la realitat a la situació actual.

a) Dissenyar un finançament i un canvi de la fiscalitat que no penalitzi els equipaments culturals; b) impulsar el patrocini i el mecenatge i augmentar la vinculació de la societat civil; c) millorar la vinculació amb els públics i audiències per apropar-se als interessos d'aquests, i impulsar un canvi generacional i tecnològic que propiciï aquesta aproximació, i d) impulsar el capital social i el voluntariat.

Prioritats dels equipaments culturals catalans.

a) Incrementar l'autonomia i la independència institucional, el patrocini i la participació social; b) cercar la proximitat a la ciutadania alhora que se n'impulsa la projecció internacional; c) desenvolupar una governança col·laborativa i oberta a la cogestió i d) revisar els objectius i les cartes de servei dels equipaments donant prioritat a tot allò que té a veure amb la creació i gestió de públics.

Cultura i educació: cap a una aproximació integral.

A partir del text de Nicolás Barbieri

La relació entre cultura i educació ha estat tan reclamada com complexa a l'hora de desenvolupar polítiques públiques coherents i sostingudes. Les diverses experiències híbrides que generen processos culturals educatius contrasten amb la manca d'una o unes polítiques culturals educatives estructurals i estructurades. Tanmateix, les condicions per avançar en una aproximació integral entre cultura i educació estan latents. S'ha de construir una mirada integral sobre la relació entre aquests dos àmbits, a partir d'una aproximació integral tant de les polítiques culturals com de les polítiques educatives.

Reconeixement i col·laboració.

Reconeixement dels límits de les institucions culturals i educatives tradicionals per fer-se càrrec als problemes complexos i multidimensionals. És necessària la col·laboració entre organitzacions (públiques, privades, comunitàries) autodefinides com a educatives i culturals, però també amb altres àmbits, sempre des d'una lògica de ciutadania activa i participativa.

Col·laboració per assegurar l'equitat i la justícia en la provisió de serveis, però sobretot en el compliment dels drets. Un breu guió de la col·laboració inclouria: a) determinar quins són els recursos que les persones i les comunitats necessiten per respondre a diagnòstics construïts de forma compartida; b) determinar responsabilitats tenint en compte els elements en què cada organització es troba més ben preparada i equipada, i c) fer-ho respectant la missió o els objectius de cadascun d'aquests agents, assumint diferències i conflictes en la definició de valors i normes.

Avaluació i acció.

En les polítiques i els programes culturals i educatius, l'avaluació és una necessitat i alhora una demanda. L'avaluació és un exercici de transparència i rendició de comptes, però fonamentalment és un procés d'aprenentatge col·lectiu, que pot ajudar a establir lligams de confiança i interdependència entre els agents culturals educatius. L'avaluació ha de generar coneixement útil per a la presa de decisions i per a l'acció. Un programa públic en aquest sentit, debatut i desenvolupat en col·laboració entre agents diversos, i que assegurï la participació de les persones i les comunitats, podria ajudar a avançar en una relació integral entre cultura i educació.

Els reptes del finançament de la cultura.

A partir del text de Lluís Bonet

El debat sobre les fonts i les alternatives de finançament de la cultura és un tema de reflexió i confrontació permanent entre els diferents agents públics i privats. Les necessitats i els mecanismes de finançament varien en funció de si es tracta de fer possible la creació, la producció, la comercialització, el consum o la protecció i posada en valor de les expressions artístiques i el patrimoni cultural.

Factors que condicionen el finançament de la cultura.

a) Les diverses lògiques de comportament, així com els interessos de cada un dels agents involucrats de forma directa o indirecta en els processos culturals; b) l'heterogenia i canviant percepció de valor que pot tenir un producte cultural, i c) els canals i mecanismes de distribució i accessibilitat a la producció cultural: econòmics, tecnològics, geogràfics, temporals, entre altres.

Finançament públic.

L'objectiu d'una bona política cultural consisteix a maximitzar l'ús d'uns recursos públics, en general escassos i insuficients, assegurant l'equitat social i territorial, i al mateix temps protegint l'excel·lència i la diversitat cultural. A l'Administració pública sovint li manca flexibilitat pel fet d'estar sotmesa a procediments garantistes per evitar el mal ús dels recursos. Una bona aliança entre una intervenció oberta i propostes de gestió imaginatives permetria garantir el procediment i assolir els objectius.

Crisi i finançament.

a) La despesa pública en cultura no sembla que es pugui recuperar d'una forma immeditada i íntegra, i això afecta aquells projectes més fràgils o més dependents del suport públic. b) El sector privat no aconsegueix tancar la transició dels mecanismes analògics cap als digitals, i segueix presentant uns resultats inferiors als que aconseguia abans de l'inici de la crisi. c) La situació és més esperançadora en l'àmbit del microfinançament participatiu on plataformes web faciliten donacions a les propostes culturals que saben crear lligams entre projecte i públics.

Present i perspectives de futur.

1. El finançament de la cultura passa per moments complexos atesa la doble crisi que pateix el sector: a) una crisi sistèmica, de canvi de paradigma tecnològic, social i econòmic, amb modificació de les formes d'expressió i participació cultural, dels hàbits de consum i dels models de negoci, i b) una crisi econòmica i pressupostària profunda, que qüestiona la cultura com a quart pilar del desenvolupament sostenible.
2. La facilitat per finançar una cultura depèn de la visió i el compromís de certs actors clau: els promotors, el sector públic i la participació de la ciutadania. El país disposa de professionals, empreses i infraestructures amb mancances, però amb capacitat d'iniciativa i experiència necessària per tirar endavant projectes i trobar-ne el finançament.
3. S'ha d'aconseguir una major participació de la societat a través del compromís social —més mecenatge—, amb el mandat polític —a través d'uns objectius definits—, i també pel comportament com a consumidors actius i proclius.

Els públics de la cultura.

A partir del text d'Antoni Laporte i Joaquina Bobes

Totes les dades apunten que en els darrers anys les activitats culturals han sofert una pèrdua radical d'espectadors i usuaris. Malgrat que la major part d'analistes coincideixen en el fet que la llarga crisi econòmica i l'increment de l'IVA cultural poden ser els principals factors que propicien aquesta dràstica davallada, és possible que l'anàlisi de les motivacions de la població i de les barreres per a l'accés a la cultura ens aportí informació d'interès per entendre els canvis que estan succeint.

Canvi digital.

Les noves tecnologies substitueixen la participació cultural o, per contra, la complementen o, fins i tot, constitueixen una manera nova de participar-hi? És a dir, l'increment substancial de consum de mitjans digitals és una de les causes de la davallada del consum cultural? O és que la cultura no sap com aprofitar en benefici propi aquest canvi de paradigma?

Per respondre aquestes preguntes, s'ha de tenir en compte el fet que totes les dades indiquen que la tecnologia i el món digital són la pràctica que atreu més el públic jove; el futur passa indefectiblement per la cultura digital, en tant que sector creatiu, i per la tecnologia, com a canal per a la participació cultural.

Una societat multicultural.

La població immigrant constitueix el 14,5 % del total de la població de Catalunya, un percentatge que s'ha mantingut força estable durant els últims anys. L'oferta cultural a Catalunya no sempre reflecteix aquesta diversitat, fet que limita l'interès i, per tant, la capacitat d'aquests col·lectius de participació. Cal tenir en compte els interessos i les motivacions de la població immigrant per esmenar aquesta situació en la definició de les polítiques culturals.

Nou paradigma.

Abans de la crisi el repte de les institucions culturals era ampliar les seves audiències i atreure més públic, mentre que en l'actualitat l'objectiu queda limitat a conservar les audiències que es tenien mitjançant estratègies de preus i de fidelització.

No es pot deixar de banda l'objectiu de desenvolupar noves audiències. Com hem de fer-ho? Identificant els interessos dels diferents públics i proporcionant-los una oferta de qualitat, completa i engrescadora.

Cultura i joves.

A partir del text d'Antoni Laporte i Joaquina Bobes

Les innovacions en les tecnologies, l'arribada de nous col·lectius de persones immigrades, la consolidació de certs patrons culturals i l'eclosió de nous mitjans de comunicació i formats audiovisuals són alguns dels canvis que, de manera accelerada, estan modificant les pràctiques i els hàbits de consum cultural dels joves. Quines són les pràctiques culturals que els infants i joves adopten en el seu temps lliure? Com es formen aquests hàbits? És possible intervenir-hi per modificar-los? Això suposa dirigisme?

Generació Y, generació Z...

En parlar de joves, cal diferenciar dues franges d'edat: d'una banda la generació Y, o *millennials*, formada pels que van néixer durant la dècada dels vuitanta del segle passat. Nascuts en una època de prosperitat econòmica i amb un nivell de formació elevat, són oberts i innovadors, nadius digitals i hiperconnectats —fet que determina els seus gustos i interessos, així com la manera d'accedir i consumir cultura. D'una altra banda, la generació Z, o *postmillennials*, que la integren els nascuts entre principis dels noranta del segle passat i els primers anys del segle actual. Aquest grup es diferencia del predecessor pel fet que ha nascut i crescut en època de recessió econòmica, la qual cosa ha contribuït a conformar la seva personalitat: són més solidaris i altruistes, s'interessen per la cultura col·laborativa o el consum responsable, i estan acostumats a les relacions socials a través d'internet.

Multiculturalitat.

Els joves actuals representen un parèntesi en la piràmide de població catalana. En els propers 15–20 anys els joves del país seran més nombrosos i presentaran una composició ètnica més diversa. Els fills i filles de les comunitats extracomunitàries arribats a Catalunya en els primers anys del segle XXI constituiran una part molt notòria de la joventut catalana dels propers anys.

Factors que incideixen en el consum culturals dels joves.

1. El nivell d'estudis i l'edat són els dos factors que més influeixen en el consum cultural dels joves. La formació aporta els codis simbòlics i artístics necessaris per familiaritzar-se amb les produccions d'algunes disciplines culturals i per gaudir-ne. D'altra banda, joventut és sinònim de sortir de casa, compartir amb amics i amigues, formar-se una identitat i disposar de rendes més escasses que la d'altres grups de la població, elements que acaben condicionant el consum cultural.
2. El progressiu envelliment de les audiències que tenen les activitats culturals més convencionals (museus, òpera, música clàssica, teatre, dansa, etc.) posa de manifest un desinterès i uns nivells de participació decreixents entre els joves. Un dels principals reptes de les polítiques culturals és de quina manera es dissenyen, executen i avaluen projectes culturals en els quals els joves siguin no només espectadors sinó protagonistes de les activitats culturals.